

LENGYEL ANDRÁS

Ignotus, Rippl-Rónai és a Nyugat kaposvári estje

1

A Nyugat, ma már közhely ez, nem csupán egy fontos folyóirat volt a magyar irodalom történetében, hanem ennél több: az egész modern magyar irodalom emblémája, egyetlen szóba sűrített megnevezése. A lapnak ez a státusa azonban szervezetszociológiai értelemben jórészt máig leíratlan. A léte, működése mögött meghúzódó – nem pusztán irodalmi, hanem annál lényegesen szélesebb körű és összetettebb – hálózat lényegében máig rejtve maradt. Ez sok ok miatt van így, egyik, de egyáltalán nem a legutolsó helyen álló oka az irodalmi önelvűség erősen le- és beszűkített értelmezése, amely mint „nem irodalmi”, meghatározó összefüggések sorozatát zárja ki a kutatásból. (Ezzel az önkorlátozó attitűddel, természetesen, a mai magyar irodalom is mélyen az optimum alatt tartja önmaga megszerveződésének lehetőségeit, de ez már egy másik, külön kérdéskör – itt ne is essék róla szó.) A Nyugat kaposvári estje (1911), amely első pillanatra nem több, mint a lap történetének egyik periférikus eseménye, s még különösebb filológiai csemegét sem ígér, éppen rutinszerűsége miatt szimptomatikus. Megértése, leírása, a cseppben a tenger elve szerint, sok, egyébként figyelemre sem méltatott összefüggés fölismerését teszi lehetővé, s jó alkalom arra, hogy bepilantsunk egy, önmagán messze túlmutató szociokulturális folyamat rutinjába.

2

A kaposvári Nyugat-est első érdekessége maga a helyszín: a nyugatosok kimozdultak Budapestről, „vidéken” szerepeltek. Ez egy „vízfejű” országban, amelynek egyetlen igazi, „modern” értelemben vett nagyvárosa van, a főváros, s e centrumnak, ellentétben, mondjuk, a többcentrumú német kultúrával, még az ország úgynevezett „nagyvárosai” sem lehetnek vetélytársai, figyelemre méltó momentum. Itt ugyanis alapvetően minden aszimmetrikus. A centrum/periféria viszony nemcsak a méretekben, de a funkciógazdagságban, a lehetőségekben is tetten érhető. Ami megvan Budapesten, az a periférián vagy teljesen hiányzik, vagy csak nyomokban lelhető föl. Ez a privilegizált helyzet azonban amennyire előny, annyira hátrány is: a centrumot önmagába zárja be. Leszűkíti például az irodalom felvevőpiacát. A modern magyar irodalom olvasóit így nem a magyarul olvasni tudók adják, hanem a tényleges populációnak, azaz a potenciális olvasóknak csak egy töredéke. A modernsége kondicionáltak. Az irodalom pedig nincs meg olvasók nélkül – az olvasók (vásárlók) pénzére is, a rezonáló, „visszaigazoló”, megerősítő közeg jelzéseire is szüksége van az irodalmi terméknek. S az olyan, kis lélekszámú kultúrák esetében, mint a magyar is, ez a le- és beszűkítettség az írói lehetőségeket komolyan deformálja.

A „vidék”, azaz a centrum vonzáskörzetén kívül rekedt potenciális olvasók megnyerése tehát eminens érdek. S ezt a Nyugat körében is tudták, leginkább s mindenekelett maga a főszerkesztő, Ignotus Hugó (1869–1949), aki tisztában volt a felvevőpiac irodalmat alakító erejével. (Ezt már A Hét munkatársaként, Kiss József „kerekasztalánál” megtanulta.) A kaposvári est csak ebben a kontextusban mérhető föl helyesen.

3

A Nyugat kaposvári szerepléséről már hetekkel az est megtörténte előtt hírt adott a helyi sajtó. A Somogyi Hírlap 1911. november 21-i száma *A krajcáregylet irodalmi estélye* címmel, *A Nyugat tagjai Kaposváron* alcímmel beharangozta az estet. Az előzetes önmagában is számos tanulsággal

szolgál. Mindenekelőtt: a rendező szervezet nem egy irodalmi egyesület vagy kör volt, hanem egy „agilis jótékonyegyesület”, a *Krajcáregylet*. Azaz egy nem irodalmi intézmény irodalmi szerepvállalásáról volt szó. Ez önmagában is a helyi irodalmi potenciál szűkösségéről árulkodik. Az irodalmi funkciókat, jobb híján, egy nem irodalmi intézmény vállalta magára. Az újságíró szerint ugyan ez a jótékonyági egyesület (amely eredendő funkcióját már a nevében is hordozta, s a „krajcárok” gyűjtését jelölte meg célként) „évek óta kitűnik magas színvonalú estélyek rendezésével”. Az újdonság most az, hogy most „sikerült a rendezőségnek a »Nyugat« írók társaságát megnyerni arra, hogy a december kilencedikén tartandó estélyen részt vegyenek”. Ha igaz, hogy a kezdeményezők a helyiek voltak, az persze mindenképpen jelez bizonyos érdeklődést a modern magyar irodalom iránt. De a szóhasználat mégiscsak árulkodó – a rendezvény egy „estély” volt, afféle zenés, táncos multság, amelynek fölvezetéseként egy kis irodalmat is kapott a „nagyérdemű”. Hogy a közönség számára melyik volt a vonzóbb, az irodalom vagy a multság, utólag nehéz szétszálazni már. Maga a kombináció azonban tény, és egyben szimptomatikus. Az irodalom, a rendezők szerint, úgy látszik, önmagában nem lehetett elég vonzó.

Érdekes, hogy az előzetes kiknek a szereplését harangozta be. „Itt lesz – írta a lap – Ady Endre, Móricz Zsigmond, Lengyel Menyhért, Ignotus, Heltai Jenő stb.” Az öt név nyilvánvalóan nem újságírói kitaláció, e nevek a szervezés során fölmerültek, de tény, az említettek közül végül is csak ketten léptek föl Kaposváron. Azaz e névsor alighanem eleve provizórikus névsor volt, s elsősorban a közönségcsalogatást szolgálta. Ilyen szempontból érdekes a sorrend is, és az írók bemutatása is. „Ady gyönyörű modern versei, Móricz Zsigmond eredeti, zamatos, a magyar paraszt életéből vett párjelenetei, színművei, Lengyel Menyhért drámái, melyek közül »Tájfun«-t most Páris legelső drámai színpadán adják, a rendkívüli képzet, irodalmi és művészi kérdésekben teljesen önálló, egyéni felfogású Ignotus, a »Nyugat« főszerkesztője, a szellemes, aktuális újságcikkei és kedves vígjátékai révén ismert Heltai Jenő mind oly nevek, melyeket külön ismertetnünk közönségünkkel nem kell.” Jól látható, a két húzónév, Ady és Móricz s a jellemzések mai perspektívából nézve, nem igazán pontosak. Inkább csak a helyben formálódó Nyugat-kép vetületei. Maga a Nyugat azonban, ha mélyebb értés nincs is mögötte, afirmatív jellemzést kap. „Budapesti matinéik, felolvasó-estélyeik irodalmi eseményszámba mennek. Ilyen magas színvonalú estélyünk Kaposváron még nem volt, és gratulálunk a rendezőség ügyes ötletéhez, melynek folytán ily szép irodalmi eseményben vehetünk részt. Előre is jelezhetjük az estély fényes sikerét.” Ebben nemcsak a várakozás szólal meg, de valószínűleg benne van már az irodalmi modernség alakuló, formálódó konszenzusának sejtelme, pontosabban az ahhoz való igazodás is.

Az előkészületek fontos állomása, hogy a Somogyi Hírlap november 29-i száma azt is tudtul adhatta: „Rippl-Rónai a Nyugat estélyén”. Azaz a legjelentősebb helyi művész maga is csatasorba áll. Ez mind a helyiek önbecsülése, mind a Nyugat presztízse szempontjából fontos momentum. Még ha a helyiek büszkesége nem is író volt, legfőljebb emlékiró, akkor is. Festőművészként (s írók barátjaként) ugyanis ő maga is a magyar modernség egyik emblematisztikus alakja volt, aki a modernség nagy projektjében összetartozott a Nyugat íróival. Az együttszerepléssel kölcsönösen kiegészítettek és erősítették, „igazolták” egymást.

4

Ignotus számára ezek a napok meglehetősen nehezek voltak. Ekkorra bizonyossá vált, hogy a Hatvány–Osvát-affér miatt, pontosabban Hatványnak ebből következő magatartásváltása, a Nyugattól való eltávolodása miatt a Nyugat pénzügyileg nehéz helyzetbe került. S ha valaki, akkor éppen Ignotus volt az, aki e helyzet negatív irodalmi következményeit is a legvilágosabb átlátta. A Nyugat létehez ugyanis hozzátartozott az anyagi kondíciók egy bizonyos szintje, amely nélkül a Nyugat nívójában nem tudott volna az lenni, ami volt. E helyzetet magyarázza, hogy 1911. december 9-én, órákkal a Nyugat kaposvári estje előtt, közvetlenül a Kaposvárra való indulás előtt Ignotus még Hatványnak írt egy egyezkedni próbáló levelet. Ez a levél szempontunkból két fontos momentumot is tartalmaz. Az egyik: Ignotus itt *expressis verbis* kimondja, hogy a Nyugat léte mennyire a stabil, megnyugtató finanszírozás függvénye: „Nem folytatom, drága Fiam – csodálkozni fogsz, de úgy van: énbennem is van keserűség, s a keserűség a legrosszabb levéldiktáló, különösen, ha a levél keserű

helyre megy. Én beszélni mégiscsak jobb szeretek Veled, mint levelezni, ha Téged unat is a dolog. *Én soha nem felejttem el azt a sokat, ami s aki a Nyugat számára, ábrándjaim számára, gondjaim számára voltál és tudtál lenni*” (MTA KIK Ms 383/48.). Ez nyílt beszéd, s nem pusztá (utólagos) udvarlás a finanszírozó előtt. Hatvány eltávolodásával ugyanis épp ez került veszélybe. A másik: Ignotus utal arra az erőfeszítésre is, amit a Nyugat érdekében tesz – így, többek közt, a kaposvári programjára is: „Nézd: én ma du. 2.55-kor mék Kaposvárra felolvasni. Holnap de. matinénk van a Vígyszínházban. Kéthetente szünetlen sürgetjük a tanár írókat a tankönyvszám miatt, melyet komoly ambícióval készítünk. Én hónapok óta egyebet sem írok, mint Disputát... és í. t., a Nyugat-nál egyéb sem történik, mint csupa olyasmi, amit Te indítottál meg.” Ez a felsorolás, bár az irodalomtörténet-írás figyelme többnyire elsiklik fölötté, Ignotusnak a Nyugat érdekében végzett, de önmaga alkotói lehetőségeit beszűkítő szolgálata. Az intézményfönntartás, a lehetőségteremtés.

S ez az a kontextus, amelyben a kaposvári est irodalomszociológiai lényege is értelmezhetővé válik.

5

Maga az „estély” a tervezett időben, 1911. december 9-én, szombaton meg is történt. A részletekről a Somogyi Hírlap 12-én (!) számolt be *A krajcáregylet fölolvassó-estélye* címmel. A beszámoló fölütése, jellemző módon, ez: „Ritka irodalmi esemény színhelye volt szombaton este a Turul-szálló nagyterme. A modern irodalmi törekvések legharcosabb gárdája látogatott el, hogy személyesen mutassa be legújabb alkotásait. A Nyugat, ez az új irányokon épült folyóirat a fiatal magyar irodalom legerősebb, legeredetibb egyéniségeit gyűjtötte írói gárdájába. Azok, akik néhány év alatt új irodalmi nyelvet és levegőt teremtettek, s akik az elfogult maradisággal oly heves irodalmi harcot vívtak, a Nyugat hasábjain mutatják be új írásaikat.” Ez a jellemzés szimptomatikus, a Nyugatról szólva karakterjegyként az „új”, a „modern” és a „fiatal” hangsúlyozódik – s a „harc”. Azaz a „nyugatosság” sztereotípiája, jól érzékelhetően, már Kaposváron is megszilárdulóban volt. Legalább ennyire jellemző az ehhez a törekvéshez való közönségviszony tematizálása is: „A kaposvári intelligencia színejavából szépszámú közönség jelent meg az ünnepen, bár a szereplők egyénisége sokkal nagyobb érdeklődést is megérdemelt volna. Az összegyűlt előkelő közönség becses tanúságot tett arról, hogy Kaposváron immár sok megértője van az új magyar irodalomnak.” Ha e szöveg mögé nézünk, két összefüggés világossá válik: 1. Az érdeklődés bizony szerényebb volt, mint amire számítottak, ezt a közönségtörténeti tényt az újságírói rabulisztika sem tudta eltüntetni. 2. A Nyugat mindazonáltal már a modernség egyféle *etalonjaként* jelenik meg, amelyhez, érzik, igazodni illik. S a Nyugathoz való – nyilvános – igazodás immár az önbecsülésnek, az irodalmi ízlés „modernségének” alapjához tartozott. Az ellentmondás nyilvánvaló. S ha ehhez hozzávesszük azt, ami a beszámoló végén derül ki, hogy tudniillik az irodalmi est bálba váltott át, még nyíltabbá válik az irodalmi modernség és a közönség reakciói közötti feszültség. „Hangverseny után fényes táncmulatság következett. A hangversenyterem csakhamar átalakult bálteremmé, a parkettán megjelentek a táncoló párok, s rövid idő múlva Barcza és Babári nagyszerű muzsikája mellett keringőztek a fiatalok. Kitűnő hangulatban, reggelig maradt együtt a bálzó közönség.” Ez a metamorfózis persze egyáltalán nem meglepő: a Krajcáregylet nem irodalmi, hanem jótékonyági egyesület volt, bevételre törekedett, s ezt úgy érte el, ahogy lehetett: bálózással. (A beszámoló végén ott is a pénzügyi mérleg: „A sikerült estély bevétele ezerhétszáz korona, ebből ezeregyszáz korona volt a kiadás, a tiszta jövedelem tehát hatszáz korona, amelyet a Krajcár-egylet a Napközi otthon céljaira fordít.”)

Maga az irodalmi est a Nyugat „szerényebb”, kevés szereplőt fölvonultató rendezvényei közé tartozik. Három, a helyi közreműködővel együtt négy szereplője volt az estnek, de maga a névsor nem rossz. Az estet a vendéglátók nevében Rippl-Rónai József (1861–1927) vezette be, a pesti vendégek között pedig ott volt a Nyugat főszerkesztője, Ignotus Hugó, egyik vezető prózaírója, a ma már klasszikusnak számító Móricz Zsigmond (1879–1942) s az értők által mindig sokra tartott költő, Szép Ernő (1884–1953). Rippl-Rónai bevezetőjéből viszonylag hosszan idéz a Somogyi Hírlap, Ignotus előadását pedig külön, tárcaként közölte a lap – ezek tehát megismerhetők. Móricz és Szép Ernő produkciója nehezebben, csak áttételesen rekonstruálható. Szavaik helyett csak a szereplésükről referáló újságíró méltatásai állnak rendelkezésünkre.

Rippl-Rónai természetesen nemcsak „helyi” tekintély volt, de a modern művészet egyik reprezentánsa is. Jelenléte a nyugatosok estjén neki is, a nyugatosoknak is hasznos volt, kölcsönösen erősítették egymás presztízsét. Bevezetője három pillérré épült: köszöntötte és bemutatta a vendégeket, s kinyilvánította hozzájuk való tartozását. Mondandóját nem bénította álszerénység, önmagával indított: „Igen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Én Önöknek egy rövid konferansszal tartozom azért, hogy Emlékezéseimet megírtam, sőt mielőbb ki is adtam. Ezután pedig tartozó kötelességem három kedves barátomat bemutatni, amidőn szívesek voltak hozzánk lejönni, hogy velünk mondanivalójukat közöljék. Szép Ernőről, Ignótusról és Móricz Zsigmondról van szó.” A bemutatás persze inkább gesztus, mint leíró jellemzés, de gesztusként affirmatív szerepű: „Ezeket az írókat igazán csak személyes megjelenésük miatt kell az igen tisztelt kaposvári közönséggel megismertetnem – mondta a művész –, mert nincs köztünk egy ember sem, aki őket könyveikből vagy jó hírukból, írásaikból ne ismerné.” Ez dupla fenekű dicséret, dicséri a helyieket, hogy jól tájékozottak, s dicséri a vendég írókat, hogy milyen jó híreik, ismertek s elismertek. A három vendég személyre szóló bemutatása viszont föltűnően szűkszavú és visszafogott, mondhatnánk: utalásszerű. Ignótusról ezt mondta: „Ignótussal már régebben, máshol találkoztunk, most a »Nyugat« magas színvonalon álló folyóirat élén látjuk, amibe Magyarországnak, a »ma« legkiválóbb, legkvalitásosabb, legeredetibb tehetségei dolgoznak, adják le szebbnél szebb műveiket.” A másik két vendég még „egyszerűbb” bemutatást kapott: „Szép Ernőről csak annyit említek meg, hogy ő az itt személyében, akinek írásaival nap nap után találkozunk. Móricz Zsigmond pedig az az író, akit most ünnepeltek csak pár nappal ezelőtt a Vígszínházban az »Aranyos öregek«-ért.” Nem kétséges, hogy ha valaki e három írórt meg akarja ismerni, az nem e bemutatásból nyer inspirációt. Az adott helyzetben Rippl-Rónainak csak a tekintélye szolgálta az ügyet, a nyugatosok kaposvári bemutatkozását, irodalommagyarázó kvalitásokkal nem brillírozott. Festőművésztől, s nem írótól lévén szó, többet persze nem is lehetett tőle elvárni. De rövid „konferansza” egyik eleme utólag is fontos, elhangzásakor pedig valódi funkciót töltött be: kimondta a *modern képzőművészet és a modern irodalom összetartozásának* tézisét. Azt, hogy az ő elvei és művészi gyakorlata valamiképpen összetartozik a nyugatosok elveivel és gyakorlatával. „Jelszavunk – mondta – abban csúcsonylik ki, hogy mindig jót, szépet és egyénit adni, kevéssel sokat kifejezni. »Emlékezéseim« kiadásánál csakis ily alapon lehetett egymásra számítanunk, mert a *kontaktus, amely lelkiileg összefüggésben tart bennünket, tényleg fönnáll közöttünk.* A »Nyugat« kiadta a »Sárga« könyvet, és megmutatta vele egyszersmind azt is, hogy mily szeretettel, gondtal és helyes körültekintéssel tud eljárni egy művészi karakterrel bíró könyv kiadásánál.” Ez az érvelés természetesen meglehetősen egyénre szabott, már-már esetleges, ő maga áll a középpontjában, de amit kimond, az fontos és magyarázó értékű. S ennek az összefüggésnek az elfogadását a bevezetőt mondó művész szubjektivitása, személyes érintettsége talán csak erősítette.

Az első felolvasó Ignótus volt, ahogy a Somogyi Hírlap tudósítója írta: „A vendégek közül először Ignótus lépett az emelvényre. A közönség lelkes óvációban részesítette a kiváló esztétikust.” Hogy ő kezdte a programot, érthető. Maga a tudósító azt emelte ki róla szólva, hogy írásainak ismerete megkerülhetetlen. Az új irodalom kisszámú értőinek „tudása” a tudósító szerint „csonka, ha Ignótus írásait nem ismerik. De olvasni kellene Ignótus írásait azoknak is, akik siketre befogott fülekkel állanak abban a hullámverésben, amelyet körülöttünk az élet támaszt, és akik mindent leértékelnek, ami nem az ő ízlésük szerint való. Irodalomról, modernekről, kritikáról nem beszélhet ma Magyarországon senki, ha Ignótus tendenciáival, érveivel nem ismerkedett meg. Lehet helyteleníteni azt, amit ő ír, de el nem olvasni, megkerülni, átlépni nem lehet. Tudni kell, hogy mit mond a magyar prózának ez a mestere valami irodalmi aktualitásról.” Ez az érvelés Ignótus modernségmagyarázó szerepének elismerése, de kevéssé informatív a tekintetben, hogy mit mondott Kaposváron. Szerencsére felolvasása szövegét a Somogyi Hírlap külön tárcaként a tudósítással egy időben közreadta. *Író és közönség*, mondja a cím, s a cím alatt ott a visszautalás: „Írta és felolvasta: Ignótus.”

Ez a Kaposváron felolvasott írás fontos szöveg, Ignótus lehetőségteremtő szerepének megértése szempontjából kulcsfontosságú. Nem erre az alkalomra írta, évekkel korábban, egy másik alkalommal már szerepelt vele, sőt publikálta is. Hogy Kaposváron mégis ezt olvasta föl, nemcsak időhiányával, esetleg kényszerű kényelmességével magyarázható – maga az érvelés olyan, amelyet nem lehetett elégszer és elég sok helyen előadni. Benne ugyanis két fontos momentum: az irodalom „szabadságharca” és a közönségteremtés igénye összekapcsolódik, egységes érvelés részeként jelenik meg, s rövidsége ellenére világos, sőt meggyőző erejű. Látszólag csak arra a kérdésre igyek-

szik válaszolni, hogy: „vajjon mi célunk egyáltalán e nálunk nemigen szokásos szerkesztőségi fölolvadásokkal?” Válasza erre egy, már-már tautológiába hajló evidencia rögzítése: „A célunk ugyanaz, mint magával a Nyugattal. Hozzászoktatni a közönséget ahhoz, hogy az írók olyanok, amilyenek, s amit írnak, az is olyan, amilyen. Ez tréfának vagy ürességnek tetszik, pedig nem az. Ha van egyáltalán irodalmi érdek, s ha igaz, hogy ezzel nemzeti s társadalmi érdekek függenek össze, akkor, mondta, ez az. A mögöttesről, a kapitalizmus kibontakozásáról s mindarról, amivel ennek szociokulturális következményeként számolni kellett, ebben az előadásában nem beszélt. A világ átrendeződését mintegy hallgatólagosan odaértette. De azt föltételezte (s ma már tudjuk, nem alaptalanul), hogy ez a nagy átalakulás, amit egy közkeletűvé vált kóddal „modernitásként” lehet megnevezni, az alkotókban és alkotásaikban valamiképpen megjelenik. S hogy ez a valami, ez a (történetileg) „új” minél szabadabban és minél autentikusabb formában megszülethessen, az az „irodalmi érdek”, s ez összefügg „nemzeti és társadalmi érdekekkel”. Az, hogy e folyamat, ha kibontakozik, a „modernitás” irodalmi modernségként való megszületését (is) eredményezi, számára nem volt kétséges, evidenciaként számolt vele. De, alighanem taktikai, „irodalompolitikai” megfontolásból, mindezt magára az „irodalmi termelés” aktusára szűkítette le – az irodalom hagyományos tekintélyére apelálva. Másképp fogalmazva: olyan elismerést igényelt a „jelen” íróinak, mint amilyen a már kanonizált „klasszikusoknak” kijár: „Nem mondhatni, hogy nálunk is ne járna ki, mint egyebütt, az íróknak a kegyelet vagy érdeklődés, a társadalmi elismertetés, sőt a pénz is. De majdnem csakis az irodalomtörténetbe vagy a hivatalos irodalomba bevonultaknak: eleven íróról nehezen hisszük el, hogy lehet akkora ember, mint aminőről az iskolás gyerekek tanulnak, s valamely szabad portyázó [...] lehet olyan komoly férfiú, mint az akadémikusok.”

Ez a fölvetés, látszólag, csak pozícióharc, a „moderneket” elfogadtatásáért folyó küzdelem. De valójában többről van szó, az „új” tapasztalatok irodalomként, műalkotásként való megszületésének lehetőségéről. Az „irodalmi termelést” leírva Ignotus erről nagyon világosan beszélt: „Hogy az író s általában a művész nem dolgozhatik, mint mondani szokás, íróasztalának – mondta –, azzal ma már mindenki tisztában van. Ez csak művésziekben való jelentkezése annak az általános gazdasági vas-törvénynek, hogy *nincs igazibb termelő, mint a fogyasztó, mert fogyasztás nélkül a termelés elsovrad. Közönség nélkül sincs író.* Visszhang nélkül sincs, elismertetés nélkül sincs, sőt pénz nélkül sincs. A művészi termelés az ő legbelsőbb természete szerint még a legbiztosabb művészeknél is *vergődő, ráhibázó és kétségeskedő, s kell a visszhang s az elismertetés, hogy a művészt fölülemelje kétségein, s kívülről adja meg neki azt a biztosságot, melyet belülről nem mindig érez: hogy van abban valami, ami neki eszébe tudott jutni, s amit ő meg tudott alkotni.* S kell, még a legkisebb igényű alkotó embernek is kell – pedig az alkotó érzékenység inkább tele van szükségekkel –, kell az anyagi ellátottság egyfelől arra, hogy ne csak kerítésen kívülről nézze a világ dolgait, s másfelől, hogy minden egyéb gondtól menten csakis a leglelkét hántorgató dolgoknak, ezeken való töprenkedésnek, ezek munkájának élhessen.” Ebben a kontextusban értelmezi a Nyugatot is: „A Nyugat minden sorának s vállalkozásának az a legfőbb törekvése, hogy mindenkit, aki író és mindent, ami irodalom, elismertessen ilyen gyanánt. Lehet, hogy íróink nem mindig a legtokéletesebb emberek, s amit írnak nem mindig netovábbja a világirodalomnak – de mégiscsak azokat kell elfogadnunk írókul, akik azok, s ami szeretet, érdeklődés, pártfogás és alázat az írónak kijár: az mind kijárjon nekik, és nekik járjon ki. Az irodalom léte vagy nem léte függ attól, hogy a közönség olyanokul fogadja el az írókat, amilyenek.” Az elv – „a közönség olyanokul fogadja el az írókat, amilyenek” – természetesen nem univerzális, hanem időhöz és szituációhoz kötött elv. Érvényessége igazában csak fölfelé ívelő történeti periódusokban igazolódik, hanyatló korszakokban éppen hogy a kiüresedő epigonizmus fönnmaradását szolgálja. De Ignotusnak „szerencséje” volt, jól érzékeltte saját kora jellegét és dinamikáját, s jól gyanította, kora „új” tapasztalatainak irodalomká váló átnemesülése, „leolvashatóvá” válása: közös érdek. S ezért mondhatja jogosan: „A művészt még mindig úgy képzelik s olyannak is kívánják, többé-kevésbé, mint a cigányt, aki a rendelő nótáját húzza. [...] majd minden irodalmi érdeklődés egyúttal arra is igyekszik nálunk, hogy [...] az írókat érzésük, gondolkozásuk s érdeklődésük elfojtására, megkötésére vagy meghamisítására szorítsa. Ezzel pedig az irodalmat fojtogatja, mert irodalom csak egy van – az, amely őszinte. A művésznek csak egy kötelessége van a közönség iránt: nem törődni a közönséggel. Akkor tiszteli meg, ha nem hajol meg előtte: sem a közönség, sem az állam, sem senki a világon nem diktálhat az írónak, nem szabhatja meg, mit s hogyan írjon, valljon, lásson és érezzen: vagy elfogadom olyanul, amilyen, vagy le kell mondanom róla.” A cél az, hogy „írók s

bírálok és közönség megteremtsék végre nálunk az *irodalmi levegőt* azzal, hogy elfogadják az irodalmi munkákat olyanokul, amilyenek. Ez a követelés a világment sem arrogancia: ez maga is alázat és meghajlás: alázatos meghajlás a művészi alkotás megváltozhatatlan törvényei előtt.”

A kaposvári szereplés Ignotus számára, nem kétséges, ennek az „irodalmi levegőnek” a megteremtése érdekében történt. Agitált, „értő” közönséget próbált nevelni.

6

Az est másik két nyugatos szereplőjének produkciója csak az újságírói méltatásból következtethető ki – annyira, amennyire. Móricz Zsigmondot a beszámoló „nagyerejű” elbeszélőnek mondja, aki a „szegénységről”, „nyomorúságról” ír „az egyszerűség tökéletes művészetével”. Sajnos, még a felolvasott novella címét sem tudjuk meg, a legkonkrétabb momentum, amit a Somogyi Hírlap elárul róla, az ez: „A szombat esti fölolvason élt minden szava. Lehunytam a szemem, úgy figyeltem. És szinte hallottam, hogy zizeg a földre dobott szalma, beszél a két kupec meg a szállásadó paraszt, szinte láttam a félsötét szobát, az ágyban nyugtalankodó embereket. Igen, ez Móricz Zsigmond, az egyenes, nyílt, meleg őszinteségű közvetlen író.” Tárgyszerű tudósítás helyett olvasói, pontosabban: hallgatói impresszió ez, egy-két sztereotip minősítéssel megfejelve. De, a maga korlátain belül, elismerő, méltányoló fogadtatás. A harmadik szereplő Szép Ernő volt – az obligát elismerést ő is megkapta: „Szép Ernő csak nemrég tűnt fel hangulatos novelláival, szép verseivel. Nagyon talentumos ez a modern író, a fiatal írógenerációnak ő egyik legtehetségesebbje. A közönség méltányolta Szép Ernőt, kedves tárgyú novelláját, gyönyörű verseit lelkesen megtapsolta.”

7

Nem tudjuk, Ignotusék meddig maradtak Kaposváron. Mindjárt, azaz még az éjszaka visszautaztak-e Budapestre, vagy csak másnap, 10-én reggel. Ez utóbbi a valószínű. Ignotus keltezetlen, de december 12-re datálható, Hatvany Lajoshoz írott levelében ugyanis ez a fél mondat is szerepel: „Kaposvártt igen összelekedtünk Rippl-Rónaival” (MTA KIK Ms 383/119.). Erre maga a felolvasó-est nem volt alkalmas, csak az előtte, már Kaposváron töltött pár óra vagy a szereplés utáni, ellazuló, feszültségoldó kvaterkázás jöhet szóba. De hogy csakugyan összelekedtek, azt Rippl-Rónai Ignotushoz írott december 10-i (!) levele (MTA KIK Ms 389/109.) is tanúsítja:

Kedves Hugó Barátom. Alighogy elmentetek, tudomásomra hozták Berlinből, hogy még nem nyílt meg kiállításom Cassirernél. Ha még mindig azt hiszed, hogy jó bort mérek, és hogy tényleg a jónak kell czégér, akkor írd azonnal Hatvani Laczinak, hogy üsse a vasat, míg meleg, vagy ha ez a kovácsmunka nehezebbre van, akassza ki egyszerűen az általad jónak talált czégért.

Előre is köszönöm szívességedet, és még egyszer köszönöm azt is, hogy lejöttek hozzánk.

Isten veletek

Jóskád

Kaposvár, Róma villa.

1911. dec. 10.

Ez a levél nemcsak annak dokumentuma, hogy Rippl-Rónai ambicionálta tervezett berlini kiállítását, s rajta volt, hogy az meg is valósuljon (a kiállítást, aligha véletlenül, még előző esti „konferenciában” is fölelegette), de azt is dokumentálja, hogy ennek megvalósításához szövetségest remélt Ignotusban, illetve az akkor Berlinben tartózkodó Hatvany Lajosban. Számítása azonban csak részben jött be. Ignotus csakugyan közvetítette kérését Hatvanyhoz, Hatvany azonban akkor sértettségének abban a stádiumában volt, amikor mindent, ami a Nyugat felől érkezett hozzá, automatikusan hátrított. Az Osváttal való afférja mély *ressentiment*-et váltott ki belőle.

Az mindenesetre tény, Ignotus már december 12-én írt Hatvanynak, s nemcsak közvetítette hozzá Rippl-Rónai kérését, de a Kaposvárról kapott levelet is mellékelte. (A levél, melleleg, ezért

maradt meg.) Mi motiválta ebben Ignótust? Az „összemelegedés” és a segítőkészség? Nyilván ez is ott volt gesztusa mélyén. De alighanem más is. Amennyire ma ismerni lehet Ignótus ekkori, a Nyugatot érdekében lebonyolított „játszmáit”, az látszik a legvalószínűbbnek, hogy e kéréssel/közvetítéssel Hatvanyt is megszondáztta: át lehet-e törni sértettsége falait. Ez viszonylag jól kiolvasható levele (MTA KIK Ms 383/119.) nyílt és rejtett utalásaiból. Hatvanynak ugyanis ekkor ezt írta:

Kedd.

Drága Laczim, függetlenül minden egyebektől: Kaposvártt igen összemelegedtünk Rippl-Rónaival, kinek most nyílik Cassirernál kiállítása, s ez ügyben az idemellékelt levelet vettem tőle. Nem tudom, hogy a másokért többé semmit új eltökélésed piktorokra is vonatkozik-e? Igérem, hogy ahol csak tehetem, ezentúl megtagadom a közbenjárást, de ebben az esetben nincs jogom elhallgatnom előtted egy érdekes művésznek veled szemben támasztott azt az igényét vagy óhaját, melyet ő, úgy látszik, természetesnek tart. Bocsánatot kér és szeretettel ölel

Ignótus

A sértett Hatvany azonban nem segített. Nemcsak a Nyugatnak, de az annak csak holdudvarához tartozó festőművésznek sem tudott vagy akart ekkor szolgálatot tenni. Évtizedekkel később, levelezését rendezgetve és kommentálva, Ignótus levelének egyik helyéhez („másokért többé semmit”) megjegyzést fűzött: „A másokért többé semmit, a Nyugattal való konfliktus után, elvben makacs, de gyakorlatban soha keresztül nem vitt elhatározásom volt. R.R.-el való ügyemre nem emlékszem. »Ripplit« én bírtam rá, hogy írja meg emlékezéseit – tán valami honoráriumkövetelése volt.” Láttuk, nem honoráriumkövetelésről volt szó, de elhihetjük a már öreg Hatvanynak, csakugyan nem emlékezett a részletekre. A törés mélységét azonban ez az eset jól mutatja. A ressentiment ott is megbontotta az együttműködési hálót, ahol ezt korábban maga Hatvany szőtte meg.

Sajnos Hatvanynak az Ignótushoz írott válaszlevelét nem ismerjük (Ignótus „levelesládája” minden jel szerint megsemmisült), de egy valamivel későbbi, Hatvanyhoz írott Ignótus-levelében ott van egy árulkodó fél mondat: „Rónai-Ripplnek majd megírom a dolgot kíméletesen.”

8

A Nyugat kaposvári estje apró epizód a folyóirat s a magyar irodalom történetében. Az igazán lényeges dolgok nem itt s nem ekkor dőltek el. De ebben az epizódban is, mint a cseppben a tenger, sok minden tetten érhető. Mindenekelőtt: a Nyugat első, bő évtizede, amely a lap fénykora és tekintélyének megalapítója volt, nem egyszerűsíthető le a fiatal zseniális írók rajban való föllépésére – ez a föllépés nagyon összetett, hosszadalmas és ellentmondásosan realizálódó folyamat eredménye volt: elsődlegesen *nem* biológiai aktus, hanem szociokulturális történések sorozata. Ebben a folyamatban még az olyan „vidéki haknik” is szerepet kaptak, mint ez a gyorsan lebonyolított kaposvári leruccanás is. S az alakuló-formálódó „modern” magyar irodalom a *potenciális olvasók nagyon is heterogén közegében* jött létre és vetette meg a lábát. Kaposvár, amelynek olyan nagy művész fia volt, mint Rippl-Rónai, s amely aligha tekinthető a legrosszabb kulturális adottságú magyar városnak, jól példázza, hogy a főváros adottságai közepette megszülető, új, modern irodalom magyarországi recepciójának komoly korlátai voltak. A kaposvári „intelligencia” például tudta, hogy van ilyen irodalom, hogy erre az irodalomra illik figyelni, de a befogadásra igazában még a helyi sajtó sem volt elég fölkészült: a recepció meglehetősen üres klisékben bonyolódott le. A modernség nem egyenletesen szétterülő, mindent lefedő hálózat volt, hanem csak szigetszerű tömbökben létezett – ezeket a szigeteket szaporítani kellett s össze is kellett (volna) kapcsolni. Ha egyszer az irodalomtörténet-írás számba venné, hogy a Nyugat gárdája hány magyar városban és hányszor szerepelt, kiderülne a nagyon egyenlőtlen és „lyukacsos” eloszlás: a modern magyar irodalom 1919 előtt nagyon nagy mértékben budapesti fejlemény volt. Ugyanakkor arra is fel lehet figyelni, hogy a Nyugat belül, szerepkörökben és kvalitásokban már egy többé-kevésbé kompakt struktúrát mutat. Bizonyos fontos szerepkörök már megtalálták betöltőjüket. Ignótus például nemcsak főszerkesztő, azaz irodalompolitikai vezér és debatter volt, hanem egyben olyan modernitásépítő személyiség, aki egy személy-

ben testesítette meg az ehhez a funkcióhoz szükséges irodalmi, szociológiai és (ma divatos terminussal élve) „kommunikációs” tudást, s politikáját tudatos stratégia irányította. Még hozzá pragmatikusan. Vitái nem öncélúak voltak, nem magáért a vitáért vitázott, hanem az irodalom pozíciójának átrendezéséért. Amit Kaposváron elmondott (már nem először), az a modern irodalom szociokulturális szerveződésének alapvető összefüggéseit érintette, illetve tudatosította. A Nyugaton belüli nagy konfliktus, sőt törés, az Osvát–Hatvány-„affér”, amely, láttuk, még a kaposvári „hakni” fejleményeit is befolyásolta, s amelynek eliminálása Ignostól hatalmas energiákat vont el, nem szűkíthető le pusztán finanszírozási kérdésre, jóval több volt. Az a pénz, amely addig Hatvány révén folyt be a Nyugat kasszájába, magát a működést szabályozta, pótlás nélküli kiesése jelleg- és nívómeghatározó tényező lett volna.

Magyarán, 1911-ben a modern magyar irodalom nem kész, hanem csak *folyamatosan készülő* projekt volt. Napi erőfeszítéseket kívánt. Egyebek közt kaposvári s a kaposvárihoz hasonló más haknikat is.

JEGYZET

A Nyugat irodalma igen kiterjedt, de rendkívül egyenetlen tematikailag is, színvonalban is. Teljes bibliográfiát adni itt lehetetlen is, fölösleges is. Ezért az újabb irodalomból egy kötetre hivatkozom: *Nyugat népe. Tanulmányok a Nyugatról és koráról*, szerk. ANGYALOSI Gergely, E. CSORBA Csilla, KULCSÁR SZABÓ Ernő, TVERDOTA György, PIM, Budapest, 2009. Megemlítenek egy régi, rövid, de átfogó előadás-sorozatot, amely a gyors tájékozódást jól segíti: KENYERES Zoltán, *A „Nyugat” története rövid előadásokban*, Új Írás, 1989/2, 3–26. S végül megemlíthető mint a Nyugat gazdasági háttérééről leginkább informatív (bár, sajnos, korántsem kielégítő) munka: BUDA Attila, *A Nyugat Kiadó története*, Borda Antikvárium, Budapest, 2000. A Nyugat történetének valamennyi releváns dimenziójáról jó tájékoztatást adó (nem „korszerű”, hanem tárgy- és szakszerű) feldolgozás egyelőre adóssága a magyar irodalomtörténet-írásnak.

Ignotus és Rippl-Rónai korábbi kapcsolatára (amelyre megnyitójában Rippli utal) Ignostus is utalt: Az Adolf Loosról írott nekrológiájában (Magyar Ujság, 1933. szept. 10., 4.) így írt: „Magam jártam úgy egy nagyon nagy festővel, a mi Rippl-Rónai Józsefünkkel, kiért mindjárt feltűntekor siettem volt helyállni, s kivettem részem a körülötte viharzott háborúságból, hogy mikor sok év múlva egy kollektív kiállításán együtt láttam az egykor körülverekedett képeket, nem tudtam elgondolni, mit láthattak, mit láthattam magam is ezeken húsz év előtt szokatlannak, különösnek, megérttetni és elfogadtatni valónak, holott oly egyszerűen, természetesen és »magától értetődően« szövegek.” (E történetnek az Ignostus-vonatkozásai ma még főtárasra várnak.)

A kaposvári Nyugat-est történetének hírlapi dokumentumai: *A krajcáregylet irodalmi estélye. A Nyugat tagjai Kaposváron*, Somogyi Hírlap, 1911. nov. 21., 3.; *Rippl-Rónai a Nyugat estélyén*, Somogyi Hírlap, 1911. nov. 29.; *A krajcáregylet fölolvasó-estélye. Valami a Nyugatról*, Somogyi Hírlap, 1911. dec. 12., 3–4.; *Ignotus: Író és közönség*, Somogyi Hírlap, 1911. dec. 12., 1–2. (A cikk először 1909-ben, a Nyugat nagyváradi matinéjén hangzott el, majd 1910-ben megjelent Ignostus *Kísérletek* című kötetében. Ma olvasható: *Ignostus válogatott írásai*, vál., szerk., előszó KOMLÓS Aladár, Budapest, 1969, 504–508.)

Kézirattári anyag: Rippl-Rónai József levele Ignostus Hugóhoz, Kaposvár, 1911. dec. 10., MTA KIK Ms 389/109.; Ignostus Hugó levele Hatvány Lajoshoz, Budapest, 1911. dec. 9., MTA KIK Ms 383/48.; Ignostus Hugó levele Hatvány Lajoshoz, kedd (Budapest, 1911. dec. 12.), MTA KIK Ms 383/119.

